

C. BILLUART

SUMMA

SUMMA S. THOMÆ

1

BX1749

T5

v. 1

1884-

008022

1080015887

✓
330
9

Arceis ad Albulam. — Typis LEONIS FRÉMONT.

Angelus S. Thomae

SUMMA
SUMMÆ S. THOMÆ

J. Sánchez

TOMUS I

Angelus Sánchez
1923

SUMMA
SUMMÆ S. THOMÆ

SIVE

COMPENDIUM THEOLOGIÆ

R. PATRIS C. R. **BILLUART**
Ordinis Prædicatorum

JUXTA MENTEM, ET, IN QUANTUM LIGUIT, JUXTA ORDINEM ET LITTERAM
S. THOMÆ IN SUA SUMMA, AB EODEM AUTHORE EDITUM,

EMENDATUM ET ADDITAMENTIS NECESSARIIS LOCUPLETATUM

a **P.-F. ECALLE**,

Olim sacra Theologiæ Professore, nunc Parocho et Archipresbytero
Civitatis Arcueilum ad Albulam.

TOMUS I

TRACTATUS DE DEO UNO, TRINO ET CREATORE, NECNON
DE ULTIMO FINE.

UNIVERSIDAD DE SALAMANCA
Capilla Alfonso

PARIS: *Biblioteca Universitaria*

APUD LUDOVICUM VIVÈS, EDITOREM

Via dicta Delambre, 13

1884

44703

BX 1749

75

v. I

1884-

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

ILL. AC RR. DD.

IN CHRISTO PATRI

PETRO LUDOVICO MARIÆ

CORTET

EPISCOPO TRECENSI

DUM

DEO FAVENTE

LEONE PP. XIII BENIGNE ANNUENTE

CLERI POPULIQUE VOTIS

REDDITUR

HOC OPUS

REDIVIVUM ET LOCUPLETATUM

IN SUMME VENERATIONIS

MENTISQUE DEVOTISSIMÆ TESTIMONIUM

SACRUM NUNCUPAT

P.-F. ECALLE.

008022

EX LIBRIS

HEMETHERII VALVERDE TELLEZ

Episcopi Leonensis

cesse fuit catholicam veritatem novis argumentis propugnare, ne ulla remaneret sine competenti responsione objectio. Id luculenter de suo præstitisse inclytum et omni laude dignum editorem, D. Thomæ vestigiis constanter inhærendo, vel etiam, si forte ab authore in moralibus quæstionibus declinaverit, S. Alphonsi de Ligorio doctrinam sectando, libentissime testamur, eum jure comparantes homini sapienti qui, juxta divinum eloquium, profert de thesauro suo nova et vetera. Illud igitur Billuartii opus, Rev. D. Ecalle notis et additamentis valde locupletatum, typis iterum edi permittimus, omnia fausta a Deo Optimo Maximo tum operi tum editori ex imo corde adprecantes.

Datum Trecis, sub sigillo nostro, in festo SS. Petri et Pauli Apostolorum, die 29^a junii 1884.

Locus sigilli. † PETRUS, Episc. Trecen.

PETRUS-LUDOVICUS-MARIA CORTET

Miseratione divina et S. Sedis Apostolicæ gratia

EPISCOPUS TRECENSIS

Valde nobis probatum fuit consilium typis iterum excudendi *Summam Summæ S. Thomæ Aquinatis*, ab egregio Theologiæ magistro Carolo Renato Billuartio in scholarum usum præterito sæculo compendiose redactam. Vix enim quidquam fieri potuit sapientissimi Pontificis Leonis XIII menti ac voluntati magis consentaneum, quam Doctoris Angelici theologiam ea claritate et brevitate explanare ut illam singuli Seminariorum tyrones melius addiscere et quasi facilius ebibere valerent; neque, ut opinamur, aliud opus invenire licuit in quo D. Thomæ Aquinatis doctrina majori sit puritate ex ipso fonte hausta, validitate asserta ac luciditate exposita, quam in duplici Billuartii Summa. Cum tamen, brevitati nimium forte consulens, plurimas haud exigui momenti quæstiones, imo tractatus quosdam integros a *Summa Summæ* Billuartius expunxerit, operæ pretium se facturum existimavit admodum Rev. P.-F. Ecalle, olim in nostro majori Seminario sacre Theologiæ Lector, nunc autem Parochus et Archipresbyter civitatis Arceiarum ad Albulam, novus Billuartii editor, si has iterum quæstiones, ab ipsius authoris fusiori Theologia plerumque mutatas, præfato operi restitueret. Sed et aliud egit. Multis enim præsentis sæculo abortis erroribus, ne-

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

LEONIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIII

EPISTOLA ENCYCLICA

AD PATRIARCHAS, PRIMATES, ARCHIEPISCOPOS ET EPISCOPOS

UNIVERSOS CATHOLICI ORBIS

GRATIAM ET COMMUNIONEM CUM APOSTOLICA SEDE HABENTES

Venerabilibus Patribus Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis et Episcopis universis catholici orbis gratiam et communionem cum apostolica Sede habentibus,

LEO PP. XIII

Venerabiles Fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

Æterni Patris Unigenitus Filius, qui in terris apparuit ut humano generi salutem et divinæ sapientiæ lucem afferret, magnum plane ac mirabile mundo contulit beneficium, cum cœlos iterum ascensurus, Apostolis præcepit, ut *euntes, docerent omnes gentes*¹, Ecclesiamque a se conditam communem et supremam populorum magistram reliquit. Homines enim, quos veritas liberaverat, veritate erant conservandi: neque diu permansissent cœlestium doctrinarum fructus, per quos est homini parta salus, nisi Christus Dominus erudiendis ad fidem mentibus perenne magisterium constituisset. Ecclesia vero divini Authoris sui cum

1. *Matth.*, xxviii, 19.

erecta promissis, tum imitata caritatem, sic jussa perfecit, ut hoc semper spectarit, hoc maxime voluerit, de religione præcipere et cum erroribus perpetuo dimicare. Huc sane pertinent singulorum Episcoporum vigilati labores; huc Conciliorum perlatae leges ac decreta, et maxime Romanorum Pontificum sollicitudo quotidiana, penes quos, beati Petri Apostolorum Principis in primatu successores, et jus et officium est docendi et confirmandi fratres in fide. — Quoniam vero, Apostolo monente, *per philosophiam et inanem fallaciam*¹, Christifidelium mentes decipi solent, et fidei sinceritas in hominibus corrumpi, idcirco supremi Ecclesiae Pastores muneris sui perpetuo esse duxerunt, etiam veri nominis scientiam totis viribus provehere, simulque singulari vigilantia providere, ut ad fidei catholicae normam ubique traderentur humanae disciplinae omnes, praesertim vero *philosophia*, a qua nimirum magna ex parte pendet caeterarum scientiarum recta ratio. Id ipsum et nos inter caetera breviter monuimus, Venerabiles Fratres, cum primum Vos omnes per Litteras Encyclicas allocuti sumus; sed modo rei gravitate et temporum conditione compellimur rursus Vobiscum agere de ineunda philosophicorum studiorum ratione, quae et bono fidei apte respondeat, et ipsi humanarum scientiarum dignitati sit consentanea.

Si quis in acerbiter nostrorum temporum animum intendat, earumque rerum rationem quae publice et privatim geruntur cogitatione complectatur, is profecto comperiet, foecundam malorum causam, cum eorum quae premunt, tum eorum quae pertimescimus, in eo consistere, quod prava de divinis humanisque

1. Coloss., II, 8.

rebus scita, e scholis philosophorum jampridem profecta, in omnes civitatis ordines irrepserint, communi plurimorum suffragio recepta. Cum enim insitum homini natura sit, ut in agendo rationem ducem sequatur, si quid intelligentia peccat, in id et voluntas facile labitur: atque ita contingit, ut pravitas opinionum, quarum est in intelligentia sedes, in humanas actiones influat, easque pervertat. Ex adverso, si sana mens hominum fuerit, et solidis verisque principiis firmiter insistat, tum vero in publicum privatumque commodum plurima beneficia progignet. — Equidem non tantam humanae philosophiae vim et auctoritatem tribuimus, ut cunctis omnino erroribus propulsandis vel evellendis parem esse judicemus: sicut enim, cum primum est religio christiana constituta, per admirabile fidei lumen *non persuasibilibus humanae sapientiae verbis diffusum, sed in ostensione spiritus et virtutis*¹, orbi terrarum contigit ut primaevae dignitati restitueretur; ita etiam in praesens ab omnipotenti potissimum virtute et auxilio Dei expectandum est, ut mortalium mentes, sublatis errorum tenebris, respiscant.

Sed neque spernenda, neu posthabenda sunt naturalia adjumenta quae, divinae sapientiae beneficio fortiter suaviterque omnia disponentis, hominum generi suppetunt; quibus in adjumentis rectum philosophiae usum constat esse praecipuum. Non enim frustra rationis lumen humanae menti Deus inseruit; et tantum abest ut superaddita fidei lux intelligentiae virtutem extinguat aut imminuat, ut potius perficiat, auctisque viribus, habilem ad majora reddat. — Igitur postulat ipsius divinae Providentiae ratio, ut in revocandis ad fidem et ad salutem populis, etiam ab humana scientia

1. I Cor., II, 4.

præsidium quærat: quam industriam, probabilem ac sapientem, in more positam fuisse præclarissimorum Ecclesiæ Patrum, antiquitatis monumenta testantur. Illi scilicet neque paucas neque tenues rationi partes dare consueverunt, quas omnes perbreuiter complexus est magnus Augustinus, « huic scientiæ tribuens... illud quo fides saluberrima... gignitur, nutritur, defenditur, roboratur¹. »

Ac primo quidem philosophia, si rite a sapientibus usurpetur, iter ad veram fidem quodammodo sternere et munire valet, suorumque alumnorum animos ad revelationem suscipiendam convenienter præparare: quamobrem a veteribus modo « prævia ad christianam fidem institutio², » modo « christianismi præludium et auxilium³, » modo « ad Evangelium pædagogus⁴, » non immerito appellata est.

Et sane benignissimus Deus, in eo quod pertinet ad res divinas, non eas tantum veritates lumine fidei patefecit, quibus attingendis impar humana intelligentia est, sed nonnullas etiam manifestavit rationi non omnino impervias, ut scilicet, accedente Dei auctoritate, statim et sine aliqua erroris admixtione omnibus innotescerent. Ex quo factum est ut quædam vera, quæ vel divinitus ad credendum proponuntur, vel cum doctrina fidei arctis quibusdam vinculis colligantur, ipsi ethnicorum sapientes, naturali tantum ratione prælucente, cognoverint, aptisque argumentis demonstraverint ac vindicaverint.

Inuisibilia enim ipsius, ut Apostolus inquit, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas⁵, et

1. *De Trin.*, lib. XIV, c. 1. — 2. *Clem. Alex., Strom.*, lib. I, c. 16; lib. VII, c. 3. — 3. *Orig., ad Greg. Thaum.* — 4. *Clem. Alex., Strom.*, lib. I, c. 5. — 5. *Rom.*, I, 20.

gentes quæ legem non habent... ostendunt nihilominus opus legis scriptum in cordibus suis¹, Hæc autem vera, vel ipsis ethnicorum sapientibus explorata, vehementer est opportunum in revelatæ doctrinæ commodum utilitatemque convertere, ut reipsa ostendatur, humanam quoque sapientiam, atque ipsum adversariorum testimonium fidei christianæ suffragari. Quam agendi rationem, non recens introductam, sed veterem esse constat, et sanctis Ecclesiæ Patribus sæpe usitatam.

Quin etiam venerabiles isti religiosarum traditionum testes et custodes formam quamdam ejus rei et prope figuram agnoscunt in Hebræorum facto, qui Ægypto excessuri, deferre secum jussi sunt argentea atque aurea Ægyptiorum vasa cum vestibus pretiosis, ut scilicet, mutato repente usu, religioni veri Numinis ea supellex dedicaretur, quæ prius ignominiosis ritibus et superstitioni inservierat. Gregorius Neocæsariensis² laudat Origenem hoc nomine, quod plura ex ethnicorum placitis ingeniose decerpta, quasi erepta hostibus tela, in patrocinium christianæ sapientiæ et perniciem superstitionis singulari dexteritate retorsit.

Et parem disputandi morem cum Gregorius Nazianzenus³, tum Gregorius Nyssenus⁴ in Basilio Magno et laudant et probant; Hieronymus vero magnopere commendat in Quadrato, Apostolorum discipulo, in Aristide, in Justino, in Irenæo, aliisque permultis⁵. Augustinus autem: « Nonne aspicimus, inquit, quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus, doctor suavissimus et martyr bea-

1. *Ib.*, II, 14-15. — 2. *Orat. paneg. ad Origen.* — 3. *Vita Moysis.* — 4. *Carm.*, I, iamb. 3. — 5. *Epist. ad Magn.*

tissimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? ut de vivis taceam, quanto innumerabiles Græci¹? » Quod si vero naturalis ratio optimam hanc doctrinæ segetem prius fudit quam Christi virtute fecundaretur, multo uberiores certe progignet, posteaquam Salvatoris gratia nativas humanæ mentis facultates instauravit et auxit. — Ecquis autem non videat, iter planum et facile per hujusmodi philosophandi genus ad fidem aperiri?

Non his tamen limitibus utilitas circumscribitur, quæ ex illo philosophandi instituto dimanat. Et revera divinæ sapientiæ eloquiis graviter reprehenditur eorum hominum stultitia, qui *de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere Eum qui est; neque, operibus attendentes, agnoverunt quis esset artifex*². Igitur primo loco magnus hic et præclarus ex humana ratione fructus capitur, quod illa Deum esse demonstret: *A magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri*³. — Deinde Deum ostendit omnium perfectionum cumulo singulariter excellere, infinita in primis sapientia, quam nulla usquam res latere, et summa justitia, quam pravus nunquam vincere possit affectus; ideoque Deum non solum veracem esse, sed ipsam etiam veritatem falli et fallere nesciam. Ex quo consequi perspicuum est, ut humana ratio plenissimam verbo Dei fidem atque auctoritatem conciliet.

Simili modo ratio declarat, evangelicam doctrinam mirabilibus quibusdam signis, tamquam certis certæ veritatis argumentis, vel ab ipsa origine emicuisse: atque ideo omnes qui Evangelio fidem adjungunt, non

1. *De Doctr. christ.*, lib. II, c. 44. — 2. *Sap.*, XIII, 1. — 3. *Sap.*, XIII, 5.

temere adjungere, tanquam *doctas fabulas secutos*¹, sed rationabili prorsus obsequio intelligentiam et iudicium suum divinæ subicere auctoritati. Illud autem non minoris pretii esse intelligitur, quod ratio in perspicuo ponat, Ecclesiam a Christo institutam, ut statuit Vaticana Synodus, « ob suam admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus locis fecunditatem, ob catholicam unitatem, invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum esse motivum credibilitatis, et divinæ suæ legationis testimonium irrefragabile². »

Solidissimis ita positis fundamentis, perpetuus et multiplex adhuc requiritur philosophiæ usus, ut sacra Theologia naturam, habitum, ingeniumque veræ scientiæ suscipiat atque induat. In hac enim nobilissima disciplinarum magnopere necesse est, ut multæ ac diversæ cœlestium doctrinarum partes in unum veluti corpus colligantur, ut suis quæque locis convenienter dispositæ, et ex propriis principiis derivatæ, apto inter se nexu cohæreant; demum, ut omnes et singulæ suis iisque invictis argumentis confirmentur. — Nec silentio prætereunda aut minimi faciendæ est accuratior illa atque uberior rerum quæ creduntur cognitio, et ipsorum fidei mysteriorum, quoad fieri potest, aliquanto lucidior intelligentia, quam Augustinus aliique Patres et laudarunt et assequi studuerunt, quamque ipsa Vaticana Synodus³ fructuosissimam esse decrevit. Eam siquidem cognitionem et intelligentiam plenius et facilius certe illi consequuntur, qui cum integritate vitæ fideique studio ingenium conjungunt philosophicis disciplinis expolitum, præsertim

1. *II Petr.*, I, 16. — 2. Const. dogm. de Fide cath., cap. 3. — 3. Const. cit., cap. 4.

cum eadem Synodus Vaticana doceat, ejusmodi sacrorum dogmatum intelligentiam « tum ex eorum quæ naturaliter cognoscuntur analogia, tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo » peti oportere ¹.

Postremo hoc quoque ad disciplinas philosophicas pertinet, veritates divinitus traditas religiose tueri, et iis qui oppugnare audeant resistere. Quam ad rem magna est philosophiæ laus, quod fidei propugnaculum ac veluti firmum religionis munimentum habeatur. « Est quidem, sicut Clemens Alexandrinus testatur, per se perfecta et nullius indiga Servatoris doctrina, cum sit Dei virtus et sapientia. Accedens autem græca philosophia veritatem non facit potentior; sed cum debiles efficiat sophistarum adversus eam argumentationes, et propulset dolosas adversus veritatem insidias, dicta est vineæ apta sepes et vallus ². » Profecto, sicut inimici catholici nominis, adversus religionem pugnaturi, bellicos apparatus plerumque a philosophica ratione mutuuntur, ita divinarum scientiarum defensores plura e philosophiæ penu depromunt, quibus revelata dogmata valeant propugnare. Neque mediocriter in eo triumphare fides christiana censenda est, quod adversariorum arma, humanæ rationis artibus ad nocendum comparata, humana ipsa ratio potenter expediteque repellat.

Quam speciem religiosi certaminis ab ipso gentium Apostolo usurpatam commemorat S. Hieronymus, scribens ad Magnum: « Ductor christiani exercitus Paulus et orator invictus, pro Christo causam agens, etiam inscriptionem fortuitam arte torquet in argumentum fidei; didicerat enim a vero David extorquere

1. Ibid. — 2. *Strom.*, lib. I, c. 20.

de manibus hostium gladium, et Goliath superbissimi caput proprio mucrone truncare ¹. » Atque ipsa Ecclesia istud a philosophia præsidium christianos doctores petere non tantum suadet, sed etiam jubet. Etenim Concilium Lateranense V, posteaquam constituit, « omnem assertionem veritate illuminatæ fidei contrariam omnino falsam esse, eo quod verum vero minime contradicat, » bulla *Apostolici regiminis* philosophiæ doctoribus præcipit, ut in dolosis argumentis dissolvendis studiose versentur; siquidem, ut Augustinus testatur, « si ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit veri similitudine; nam vera esse non potest ². »

Verum, ut pretiosis hisce quos memoravimus afferendis fructibus par philosophia inveniatur, omnino oportet ut ab eo tramite nunquam deflectat, quem et veneranda Patrum antiquitas ingressa est, et Vaticana Synodus solemnī auctoritatis suffragio comprobavit. Scilicet, cum plane compertum sit, plurimas ex ordine supernaturali veritates esse accipiendas, quæ cujuslibet ingenii longe vincunt acumen, ratio humana, propriæ infirmitatis conscia, majora se affectare ne audeat, neque easdem veritates negare, neve propria virtute metiri, neu pro lubitu interpretari; sed eas potius plena atque humili fide suscipiat, et summi honoris loco habeat, quod sibi liceat, in morem ancillæ et pedissequæ, famulari cœlestibus doctrinis, easque aliqua ratione, Dei beneficio, attingere. — In iis autem doctrinarum capitibus quæ percipere humana intelligentia naturaliter potest, æquum plane est, sua methodo suisque principiis et argumentis uti philosophiam: non ita tamen ut auctoritati divinæ sese audacter subtrahere videatur. Imo, cum constet ea

1. *Epist. ad Magn.* — 2. *Epist.* 143, alias 7, ad *Marcellin.*, n. 7.